

SIYAH KALEM MİNYATÜRLERİNDE GÜNDELİK YAŞAMIN BİR ÖĞESİ OLARAK AT TASVİRİ, 2153-(38A, 84A, 113A, 118B) NUMARALI ALBÜM

Yakup GÖKTAŞ*

Özet: Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı'nda bulunan, muhteva ve mahiyetleri bakımından birbirleriyle ilgili görülen dört albüm 1910 yılından beri araştırmacıların dikkatini çekmiştir. 2152, 2153, 2154 ve 2160 numaralı albümlerden biri olan ve üzerinde farklı sanatçı isimlerini ihtiva eden 2154 numaralı albümün 1910'da düzenlenen Münih Sergisi'nde tanıtılması, albümler üzerine ilginin başlaması anlamına da gelir.

Araştırmamızın konusunu teşkil eden 2153 numaralı albüm, Topkapı Sarayı Müzesi müdürlüğü yapmış olan Tahsin Öz tarafından, içinde Fatih Sultan Mehmet'in portrelerinin bulunması sebebiyle uzun bir süre "Fatih Albümü" olarak adlandırılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuya yaptığı seferler sırasında İstanbul'a getirildiği kabul edilmektedir.

Muhammed Siyah Kalem'e atfedilen ve 1300 ile 1500 yılları arasındaki dönemde yapıldığı kuvvetle muhtemel olan resimler, Orta Asya resim geleneğinin ve görsel sanatlarının en ilginç örneklerinden birini oluşturmaktadır. Seksen yapraklık bu resimler, gerek konu ve konunun ele alınışı bakımından, gerek üslup özellikleri bakımından ve gerekse bahsedilen dönemdeki resim geleneğinden farklı olmaları sebebiyle araştırmacıları üzerlerine çekmektedir. İzleyenleri kendi dünyalarına hapseden bu resimler ileri bir gözlemin ürünü ve aynı zamanda gelişmiş bir plastizmin belgeleri niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Siyah Kalem, minyatür, at tasviri

I. Giriş

Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı'nda bulunan 2152, 2153, 2154 ve 2160 numaralı albümler, ikonografik açıdan olduğu kadar, ele aldığı konular bakımında da benzerlik göstermekte ve bu nedenle çoğu zaman bir arada değerlendirilmektedirler. Muhammed Siyah Kalem'e atfedilen bu albümlerdeki resimlerin yanı sıra, benzer üslup özelliklerine sahip bazı resimlerin de, yurt dışında değişik müze ve koleksiyonlara dağılan¹ geniş bir yelpazede yer aldığını görmekteyiz.

Uzun zaman Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı'nın raflarında bekleyen albümlere ilim dünyasının ilgi göstermesi, 1910 yılında düzenlenen Münih Sergisi'ne Osmanlı İmparatorluğu'nun dört ciltten oluşan albümleri

* Okt., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ağrı Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi ABD.

¹ Beyhan Karamağaralı, "Muhammed Siyah Kalem'e Atfedilen Minyatürler" Ben Mehmed Siyah Kalem, İnsanlar ve Cinlerin Ustası, YKY.- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Danışman: Ekrem Işın, Editör: Mine Haydaroğlu, İstanbul Mart 2006, s.32

göndermesi ve 2154 numaralı albümün burada teşhir edilmesinden sonra başlar.²

Albümlerde yer alan resimlerin, bir hikâyenin anlatımını tamamlayacakmış gibi birbiri ardına sıralanan sahneleri resmetmesi ve aralarında ölçü birliğinin bulunması, bu resimlerin daha önceden rulolar halinde³ ve bir bütün olarak yer aldıkları tezini güçlendirmektedir. Fakat ruloların ne zaman kesildiği ya da kim tarafından kesildiği sorusu belirsizliğini korumaktadır. Resimlerin kesilmeleri konusunda bilinen; Anlatı amacıyla yapılan ve birbirini tamamlayan, yazı ve resimlerden oluşan ruloların zamanla yıpranması nedeniyle, üzerlerindeki resimler kesilerek muhafaza edilmek istendiğinden albümlere yapıştırılmışlardır.

Bu işlem sırasında rulolarda bulunan yazılı metinlerin kaybolmasının yanı sıra, resimlerin sıralarının karışmış olması ve aynı zamanda rulo kenarlarında yer alması muhtemel olan imza ve sanatçı isimlerinin de kaybolmuş olabileceği kuvvetle muhtemel olduğundan, minyatürlerin döneminin belirlenmesi gibi konularda kesin bir bilgiye varılamamaktadır.

Yapıldıkları dönem ve resimlere ait bir yazmanın bulunmaması, araştırmaların yönünü minyatürler üzerine çeker. Dolayısıyla minyatürler içerisindeki her bir tasvir ya da figür, başlı başına bir araştırma konusudur. Bununla birlikte minyatürler içerisinde işlenen konu, figürlerin ele alınışı, elbiseler, bitki örtüsü, hayvan tasvirleri gibi her bir unsurun görsel bir belge olarak incelenmesi, bu resimlerin tarihlendirilmesi ve tanımlanması açısından önemli katkılar sağlayacaktır.

Sanatkârları, ait oldukları eserleri, ekolleri, bölge ve devirleri, hatta aralarındaki münasebetleri bile meçhul olan bu minyatürlerin, sanat tarihi bakımından bir kıymet ifade edebilmesi için, hiç olmazsa belli bir zaman ve mekân çerçevesine sokulabilmeleri lazımdır. Bu hususta tarih vesikalarının yardımından mahrumuz. Dayanabileceğimiz tek kaynak bizzat minyatürlerin kendisidir. Bilindiği gibi, her sanat eseri tabii, tarihi ve sosyal özellikleri olan bir ortamda meydana gelir. Bundan dolayı her eserde bir kültür çevresinin karakterini bulmak mümkündür. O halde yapılacak iş, önce, minyatürlerin birbirleri ile münasebetlerini ve aksettirdikleri kültür çevresinin

² Ernst Diez, “Bozkır’ın Ressamları”, *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi*, Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Türk ve İslâm Sanatları Tarihi Enstitüsü Yayınları: 7 Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1962, s. 142

³ Beyhan Yörükkan (Karamağaralı), “*Topkapı Sarayı Müzesi’nde Bulunan Albümlerdeki Rulolar*”, İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı, 1964–1965, s. 187–189’den aktaran; Beyhan Karamağaralı, “*Muhammed Siyah Kalem’e Atfedilen Minyatürler*”, *Age.*, s. 30

*özelliklerini tespiti; sonra, bu özellikleri belli bir zaman ve mekân çerçevesi içinde kıymetlendirmeye çalışmaktadır.*⁴

Bu albümlerde yer alan minyatürler Asya kültür ortamında yaşamış insanların gündelik hayatını tasvir etmektedir. Sıradan insanlar, göçerler, dervişler, Budistler, şamanlar, keşişler ve cinlerin oluşturduğu sürekli hareket halindeki bir yaşamsal sahneyi anlatmaktadır. *Başka bir deyişle Siyah kalem'in figürleri, kuşaktan kuşağa miras kalan güçlü bir toplumsal hafızanın kaydettiği anonim anlatının aktörlerini canlandırıyor. Böyle bir anlatının kendi içinde tutarlı bir resim dizisi oluşturacağı çok açık. Nitekim minyatürlerin bir rulodan kesilerek albümlere yerleştirilmiş olması, bu gerçeği kanıtıyor.*⁵

David J. Roxburgh; minyatürler hakkında açık belgelerin olmayışı karşısında yorumlama çabalarının, *resimlere geçirmiş olduğuna inanılan bir takım deneyimler olarak ressamın yaşam öyküsünden öğeler bulmak üzere tasvirlerin kendisine dönmekle*⁶ mümkün olacağını söylemektedir. Böyle bir döngü sanatçı hakkında bilgi edinmeye yol açmasının yanı sıra, bozkır ve bozkır yaşamı, sosyal hayat, coğrafya, sanat ve üslupsal gelişimleri hakkında oldukça cömert çıkarımlar sağlamaktadır.

Beyhan Karamağaralı, albümlerin konu edindiği resimlerde yer alan figürlerin giyim tarzları incelendiğinde bunların, gece ve gündüz ısı farklarının fazla olduğu bozkır iklimine ait olduklarını, taşıdıkları sopalar dikkate alındığında ise, göçebe oldukları yorumunu yaptıktan sonra, coğrafya olarak Türkistan bölgesini göstermektedir. Resimlerin yapıldıkları tarih olarak ise, 14. yüzyılın ikinci yarısı ile 15. yüzyılı vermektedir.⁷

Albümlerde yer alan resimlerden yola çıkılarak elde edilen bulguların önemi dikkate alındığında, Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı'nda bulunan 2153 numaralı albümün 38a, 84a, 113a ve 118b yapraklarında yer alan at tasvirlerine yüklenen rol'ün araştırılması, sanatçı görüşünü ve toplumsal görüşü ortaya çıkaracağından, dönemin aydınlatılmasına da ışık tutacaktır.

Orta Asya'da bozkır ikliminin egemen olması dolayısıyla, göçebe ve yarı göçebe toplulukların verimli otlaklara göç etmesinde en önemli taşıma ve ulaşım aracı at idi. *Çinliler Türkler hakkında: "Türklerin hayatları atlarına*

⁴ Beyhan Karamağaralı, "*Muhammed Siyah Kalem'e Atfedilen Minyatürler*", Age., s. 33

⁵ Ekrem Işın, "*Şölen ve Büyü, Mehmed Siyah kalem'in gizemli dünyası*", Ben Mehmed *Siyah Kalem, İnsanlar ve Cinlerin Ustası*, YKY.- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Danışman: Ekrem Işın, Editör: Mine Haydaroğlu, İstanbul Mart 2006, s. 9

⁶ David J. Roxburgh, "*Saçaklardaki Tasvirler: Mehmed Siyah Kalem ve Türkmen Sanatçıların Cevapları*", Ben Mehmed *Siyah Kalem, İnsanlar ve Cinlerin Ustası*, YKY.- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Danışman: Ekrem Işın, Editör: Mine Haydaroğlu, İstanbul Mart 2006, s. 99

⁷ Beyhan Karamağaralı, "*Muhammed Siyah Kalem'e Atfedilen Minyatürler*", Age., s. 39

*bağlıdır” demişlerdir.*⁸ Öyle ki; taşımadan-ulaşıma, savaştan-atla oynanan oyunlara, hükümdarlık törenlerinden-ölü gömme törenlerine kadar, yaşamın her alanında atı görmek mümkündür.⁹

Eski ve ortaçağ metinlerinde, Türk beylerinin veya alplarının (kahraman) atı onlara her gün eşlik eden bir dost olarak görülmektedir. Orhun yazıtları sık sık binek atından (özlük) ve atın renginden bahseder. Savaş atının cesareti takdir edilir ve bir erkek, kahramanlık ünvanını atına göre alırdı (at aşar alp).¹⁰ Oğuz destanlarında, eğer bir kahramanın akıbeti bilinmiyorsa, ölmüş olacağına hükmedilir ve kahramanın aygırı kurban edilip kuyruğu bir direye asılırdı. Bu uygulama Kök Türk döneminden beri bütün Türkler arasında var olmuştur ve İbn Fadlan’a bu uygulamanın amacının, ölen kahramana ölümden sonraki yaşamında at sağlamak olduğu açıklanmıştır.¹¹

Antik dönemden başlayarak Türklerin yaşamında önemli bir yeri olan at, daha sonraki dönemlerde de hükümdarlık gücünün bir simgesi olmuştur. Selçuklu dönemi saray tasvirlerinde, hükümdar genellikle hazır durumda bekleyen atıyla birlikte, gösterişli kıyafetleri içinde tahtında otururken gösterilirdi. Diğer tasvirler ise hükümdarı panter veya efsanevi yaratık avıyla ya da doğanla avlanırken göstermektedir¹² (R1–2–3).

Osmanlı sarayında tahta çıkıştan sonra yer alan ata binme geleneği çok önemli bir törendir. Sultan kılıç kuşanma törenine (yolculuğun kayıkla geçen kısmı dışında) at sırtında gider ve at sırtında dönerdi¹³ (R4).

Türklerin yaşamında bu kadar önemli bir unsurun Türk sanatında tasvirlerle yer almaması söz konusu olamazdı. Nitekim Hunlardan itibaren çeşitli malzemeler üzerinde (duvar, maden, taş, keçe, dokuma, deri, kâğıt gibi...) at tasvirleri yer almıştır (R5–6–7). Fakat Muhammed Siyah Kalem’in minyatürlerinde yer alan at tasvirleri, zamanına dek Türk sanatında yer alan tasvirlerden, günlük yaşamın sıradan bir öğesi olarak yer alması bakımından farklılaşır. Öyle ki; daha önce metal, duvar resmi ve minyatürlerde kahramanlık, güç, av unsuru olan at tasvirleri, Siyah Kalem minyatürlerinde yaşamsal alanın

⁸ Emel Esin, *Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabalıcı Yayınevi, Şubat 2004, s. 258

⁹ Bkz (Emel Esin, Age., ss. 262-263)

¹⁰ Emel Esin, Age., s. 262

¹¹ Emel Esin, Age., ss. 262-263

¹² Emel Esin, Age., s. 264

¹³ Emel Esin, Age., s. 265

içine sızmış demon'un (cin) kaçırabileceği sıradan bir varlık, kimi zaman onu çekip götüren sahibine, otlamak için mukavemet gösteren, kimi zamanda bir yük hayvanı olarak yer almıştır.

2153 numaralı albümde yer alan, 38a- 84a-113a- 118b sayfalarındaki at tasvirleri, Türk tasvir sanatında şimdiye kadar alışık olduğumuz benzerlerinden farklıdır. Bu fark üslupsal olduğu kadar ikonografiktir.

Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine Kitaplığı'nda bulunan 2153 numaralı albümün, 38a yaprağında yer alan minyatür, atın kaçırılmasıyla ilgilidir (R8). *Gözlerinden ateş çıkan güçlü bir cin, aygır atı kucaklayıp kaçırmaktadır. Cinin vücudu kıllıdır ve at sağlamdır; henüz paralanmamıştır. Bu durum cinin atı yemeye değil, cin bilim kitaplarında vurgulandığı gibi bir "hüddam" olarak emredilen yere götürme vazifesini üstlendiğini gösterir.*¹⁴ Beyaz renkteki bu atın kuyruğu bağlıdır. Bu sebeple Hun ve Uygur tasvirlerini aklımıza getirir. Daha sonraki dönemlerde ise, Osmanlı minyatürlerinde yer alan tasvirlerde, özellikle padişahın atında ve savaşçı atlarında, kuyruğun bağlı olması durumu sık sık yer almıştır. Bu durum atın bir soyluya ya da savaşçıya ait olduğunun göstergesidir. Hazine Kitaplığında bulunan 2153 numaralı albümün, 38a yaprağında bulunan at tasviri ise, soylu ve asil olmaktan ziyade acizliği ile öne çıkmaktadır. Her bir tasvirin bağlı olduğu hikâye ile birlikte bu durum, Türk/Türk-İslam minyatürlerinde alışık olmadığımız bir görüntü sergiler.

Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine Kitaplığı'nda bulunan, 2153 numaralı albümün, 84a yaprağında yer alan, Siyah Kalem'e ait at tasviri, açık bir zemin üzerinde kahverengi tonlarda çalışılmıştır (R9). Yandan görülen atın başı, otlamak için aşağıda ve geriye dönüktür. Sağ tarafta atın sahibi olduğu düşünülen kişi, bir eliyle atın yularını tutmaktadır. *Tek ayağı üstünde bastonuna dayanarak sola doğru dönen Yörük, başını sağa çeviren atı kendine doğru çekiyor. Hayvanın başı saptanmış bir bakış noktasından bakılarak verilmiyor; Ağız ve burun yandan, alın, gözler ve çene karşıdan ve üç çeyrekten. Değişik bakış noktalarından başın dönüş hareketini veren bu çizim bir Picasso resmi kadar soyut*¹⁵.

Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı'nda bulunan, 2153 numaralı albümün, 113a yaprağında yer alan benzer şekildeki tasvirde, yularından tutan sahibinin ayakuçlarının aynı yöne bakması sebebiyle kısa bir süre için duraksadıkları anlaşılabilir bir "an" görüntülenmektedir (R10). Bu duraksamanın sebebi ise atın otlamak için eğilmesindedir. İki insan tasvirinin yer aldığı bu minyatürde sahibinin ata doğru eğik başı ve atın hareketini izleyen bakışları, konuyu atın sıradan bir eylemine odaklanmaktadır. Türk sanatında örneklerine sıklıkla rastladığımız atın, sahibine hizmet eden soylu bir varlık, binicisine

¹⁴ Sait Aykut, "Siyah Kalem'in Cinlerini Dönemin En Yaygın Cin Bilim Kitaplarında Aramak", Sanat Dünyamız, Üç Aylık Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı 93, Güz 2004, ISSN 1300-2740, s.30

¹⁵ Mahzar Ş. İpşiroğlu, *Bozkır Rüzgârı Siyah Kalem*, YKY, İstanbul, Eylül 2004, s.58

savaşlar kazandıran bir güç unsuru olmasının dışında bir durumla karşı karşıyayız.

Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı'nda bulunan, 2153 numaralı albümün, 118b yaprağında yer alan minyatürde ise, kendisini çekmekte olan sahibine mukavemet gösteren bir at tasviri yer almaktadır (R11). Kuyruğunun uzunluğundan ve kıllarından yaşlı olduğu anlaşılan at, zayıf, çelimsiz fakat inattır. Bu tasvirde de anlatılmak istendiğini düşündüğümüz görünenin yorumu, atın, bir kahramanlık ögesi olarak ele alınmasının dışındadır.

II. Sonuç

Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı'nda bulunan 2153 numaralı albümde yer alan, 38a, 84a, 113a, 118b sayfalarındaki at tasvirleri, Türk tasvir sanatında şimdiye kadar alışık olduğumuz benzerlerinden farklıdır. Bu fark, at figürünün ele alınışı, yüklenen görev, tarihi ve toplumsal anlamda rolün ya da anlamın değişmesi bakımından ortaya çıkmaktadır. Siyah Kalem minyatürlerinde at tasvirleri saray yaşamına ait bir kesiti betimlemediği gibi, herhangi bir saray nakkaşhanesine de ait değildir. *Saray nakkaşları günlük yaşamı, sıradan insanları konu olarak hiç işlemezler ya da çok az işlerler*¹⁶. Bu minyatürlerde ise atlar, kahramanlık unsuru, asil, soylu varlıklar olmanın dışında, sıradan bir günlük yaşam ögesi konumundadır. Bu yüzden *Siyah Kalem resimleri, saray çevresinden uzak kalmış olan bir yerel sanat okulunun son ürünleridir*¹⁷ demek, doğru olur.

Bu farkı oluşturan en önemli unsurlardan biriside elbette minyatürlerin konusudur. Konunun ya da hikâyenin bu tasvirler üzerine yüklediği rol, onları farklı bir pencereden izleyiciye gösterir.

Siyah Kalem'in resimlerinde yer alan at tasvirlerinin gündelik hayatın içinde çoğu zaman bir yük hayvanı veya ulaşım aracı olarak resmedildikleri düşünüldünce, olayların geçtiği coğrafyanın, bir kavşak noktasında ve ticaret yollarının kesiştiği bölgede olması muhtemeldir. Bu görüşü destekleyen bir diğer belge ise, resimlerde yer alan figürlerin üzerlerindeki giysilerin, dönemin Türk, Hint, Çin ve İran gelenekselliğini taşımasıdır.

Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı'nda bulunan 2153 numaralı albümün 38a, 84a, 113a ve 118b sayfalarındaki at tasvirlerinin, Türk sanatında bir kahramanlık unsuru olarak gösterilen at tasvirlerinden farklılaşmasını, ticari sebeplerle ortak coğrafyada (bu bir şehir de olabilir) yer alan farklı kültürlerin bir aradalığına bağlamak gerekmektedir. Çünkü böyle bir ortam etkilenmeyi ve belli bir etnik grubun geleneksel söyleminin, ikonografisinin, destanlarının ve de kahramanlık öykülerinin dışında gezinmeyi gerektirir.

¹⁶ Metin And, Osmanlı Tasvir Sanatları: 1 Minyatür, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Kasım 2004, s. 16

¹⁷ Mahzar Ş. İpşiroğlu, Age., s. 43

Siyah Kalem minyatürlerini farklı kılan bir diğer özellik ise üslûptur; *Beyaz kâğıt üzerine keskin konturlarla çizdiği figürlere, Siyah Kalem gölge-ışık karşılıklarıyla rölyef verir. Hacmi üçboyutluluğu içinde gösterebilmek, özün parçalanmaz bütünlüğünü vermek için, nesnelerin çeşitli görünümlerinin bir bakışta kavranmasını sağlayan bir şemaya başvurur.*¹⁸ Bu özellik, o dönem için bakıldığında alışlagelen üslûpsal anlayışın dışında bir uygulamadır. Bu minyatürlerin ne öncesinde ne de sonrasında böyle bir sanatçı bakışına ya da esere rastlamayıpımız, bu görüşü desteklemektedir.

Abstract: Four albums, in the treasure library of the Topkapı Museum, that seem to be interrelated because of their content and nature have since 1910 attracted the attention of researchers. Out of these albums numbered 2152, 2153, 2154 and 2160 the one numbered 2154 includes various names of artists and was introduced in the Munich exhibition 1910 which is the time from which on the interest in these albums began.

The album numbered 2153, the focus of our study, was named by a former director Tahsin Öz as the 'Fatih Album' since it bears portraits of the Sultan Fatih the Conqueror.

These portraits are thought to be brought to Istanbul during Fatih's campaigns on the East. These portraits that probably date back to the time between 1300-1500 are ascribed to Muhammed Siyah Qalam and represent the most interesting examples of Central Asian drawing tradition and visual arts. These eighty portraits because of their theme and the handling of the theme, because of their stylistic features and because they are different from the tradition of the other works of that period have attracted the attention of researchers. These portraits that arrest the viewers into their own world are the product of a developed observation and at the same time are credentials of developed plastic arts (plastizm).

Key Words: Siyah qalam, miniature, illustration of horse

Kaynakça

- And, Metin; **Osmanlı Tasvir Sanatları: 1 Minyatür**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2.Basım, İstanbul, Kasım 2004
- Aykut, Sait; "Siyah Kalem'in Cinlerini Dönemin En Yaygın Cin Bilim Kitaplarında Aramak", **Sanat Dünyamız**, Üç Aylık Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı 93, Güz 2004, ISSN 1300-2740
- Diez,Ernst; "Bozkır'ın Ressamları", **Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi**, Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Türk ve İslâm Sanatları Tarihi Enstitüsü Yayınları: 7, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1962
- Esin, Emel; "Muhammed Siyah Kalem ve İç Asya Türk Geleneği", **Ben Mehmed Siyah Kalem, İnsanlar ve Cinlerin Ustası**, YKY.- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Danışman: Ekrem Işın, Editör: Mine Haydaroglu, İstanbul, Mart 2006

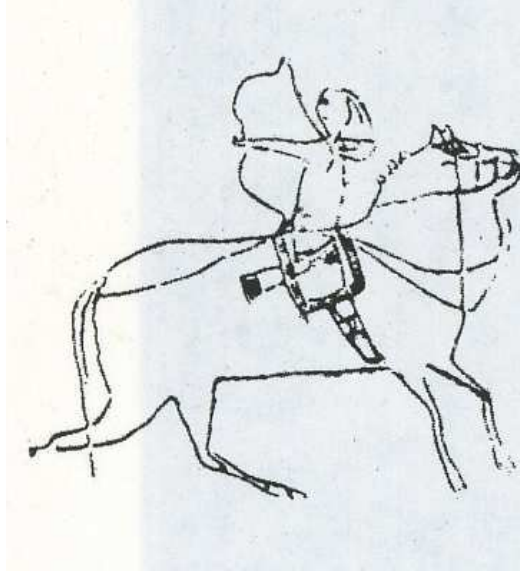
¹⁸ Mahzar Ş. İpşiroğlu, Bozkır Rüzgârı Siyah Kalem, YKY, Eylül 2004, s. 23

- Esin, Emel; **Türk sanatında İkonografik Motifler**, Kabalcı Yayınevi, Şubat 2004
- Gray, Basil; “British Museum’da Bulunan Bazı Türkçe El Yazmalarındaki Henüz Yayımlanmamış Minyatürler”, **Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi**, Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Türk ve İslâm Sanatları Tarihi Enstitüsü Yayınları: 7, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1962
- Işın, Ekrem; “Şölen ve Büyü, Mehmed Siyah Kalem’in Gizemli Dünyası”, **Ben Mehmed Siyah Kalem, İnsanlar ve Cinlerin Ustası**, YKY.- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Danışman: Ekrem Işın, Editör: Mine Haydaroglu, İstanbul, Mart 2006
- İpşiroğlu, Mahzar Ş.; **Bozkır Rüzgarı Siyah Kalem**, YKY, İstanbul, Eylül 2004
- Karamağaralı, Beyhan; “Muhammed Siyah Kalem’e Atfedilen Minyatürler”, **Ben Mehmed Siyah Kalem, İnsanlar ve Cinlerin Ustası**, YKY.- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Danışman: Ekrem Işın, Editör: Mine Haydaroglu, İstanbul, Mart 2006
- Kühnel, Ernst; “XV. ve XVI. Yüzyıllarda Minyatür Sanatında Türk Üslûbu”, **Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi**, Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Türk ve İslâm Sanatları Tarihi Enstitüsü Yayınları: 7, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1962
- Osmanlı Uygurluğu, Cilt 2, Yayına Hazırlayanlar; Halil İnalçık, Günsel Renda, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2004
- Ögel, Bahaeddin; **Türk Mitolojisi**, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 1993
- Roxburgh, David J.; “Saçaklardaki Tasvirler: Mehmed Siyah Kalem ve Türkmen Sanatçıların Cevapları”, **Ben Mehmed Siyah Kalem, İnsanlar ve Cinlerin Ustası**, YKY.- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Danışman: Ekrem Işın, Editör: Mine Haydaroglu, İstanbul, Mart 2006
- Sevin, Nureddin; “Türk Resim Geleneğinde Esas Unsur İnsan Resmidir.”, **Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi**, Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Türk ve İslâm Sanatları Tarihi Enstitüsü Yayınları: 7, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1962
- Tanımdı, Zeren; **Türk Minyatür Sanatı**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, Ekim 1996
- Tansuğ, Sezer; **Çağdaş Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, 3.Basım, İstanbul, 1993. Türk Dünyası El Kitabı, **Dil-Kültür-Sanat**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2.Cilt, 2.Baskı, Ankara, 1992
- Yörükân (Karamağaralı), Beyhan; “Topkapı Sarayı Müzesi’nde Bulunan Albümlerdeki Rulolar”, **İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı**, 1964–1965

Resimler

R1 Büyük başlı bir midilli cinsi at üzerinde, yırtıcı hayvan avlayan bir biniciyi tasvir eden, Uybat'ta bulunmuş, Türklere ait yıldızlı bronz kabartma.

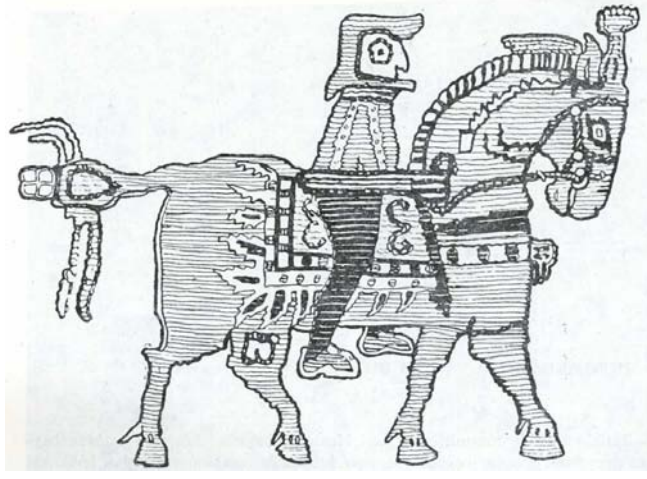
R2 Okçunun bindiği büyük bir atı tasvir eden, Sülek'te bulunmuş Türklere ait bir petroglif levha.

R3 Ural bölgesinde bulunmuş, 9 ve 10. yy.lara ait bir gümüş tastaki atlı doğancı tasviri.

R4 Yaklaşık olarak 1566 ya tarihlendirilen ve Kanuni Sultan Süleyman'ı at üstünde tasvir eden bir Osmanlı minyatürü.

R5 Hun halısında bulunan atlı süvari tasviri.

R6 Hotan'daki 8.yy'a ait buluntulardan birisi.

R7 Turfan'da bulunmuş, dörtnala koşan yağız bir süvari atını gösteren Uygur resmi.

R8 At kaçıran demon (15,3 x 19,6). TSM, Hazine, 2153, s. 38a.

R9 Atını otlatan Yörük (25,5 x 16,3). TSM, Hazine, 2153, s. 84a.

R10 Ot arayan at ve Yörükler (26,4 x 16,7). TSM, H, 2153, s. 113a.

R11 Atını yularından çeken Yörük (25 x 13,6). TSM, Hazine, 2153, s.118b